

Література

- Глазовская М.А. Ложные геохимические аномалии, их генезис и принципы диагностики // География почв и геохимия ландшафтов. – М.: Изд-во МГУ, 1967. – С. 63-83.
- Добровольский В.В. География микроэлементов. Глобальное рассеяние. – М.: Мысль, 1983. – 272 с.
- Медведев Л.В. Закономерности перераспределения атмосферных осадков и трансформации их химического состава древостоями южной тайги (на примере Валдайской возвышенности): автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Днепропетровск, 1984. – 24 с.
- Унифицированные методы анализа вод СССР. – Л.: Гидрометеоиздат, 1978. – 144 с.

Summary

O.V. Bova. Balance of Microelements in Forest-Steppe Landscapes of Sumy Area.

The article presents data on the number of macro elements that come in natural steppe landscapes of precipitation and river runoff are made of. Estimated revenues modules and module flow macro enabled to determine their average annual geochemical balance in the natural forest-steppe landscapes of Sumy region.

УДК 911.375.5(477.52)

О.Ю. Голуб

СТРУКТУРА УРБОЛАНДШАФТІВ МІСТА СУМИ

У статті досліджено структуру урболандшафтів міста Суми з позиції їх контролюваності та управління.

Актуальність теми. Зростання кількості населення й концентрація великих промислових підприємств у містах призводять до формування особливого типу ландшафту – міського або урболандшафту. Місто Суми є типовим адміністративно-промисловим регіональним центром, у якому природне середовище було змінено в процесі містобудування. Індивідуальні риси урболандшафтів у місті Суми є результатом особливостей природно-територіальних комплексів, історичних передумов процесів містобудування. Сучасні урболандшафти міста Суми є наслідком взаємодії природних і антропогенних процесів протягом усього містобудівного періоду, який складає для міста Суми близько 355 років. Взаємодія між природною та антропогенною складовими урболандшафту зумовила велику кількість проблем, зокрема оптимального розподілу функціональних зон в місті, а також правильного управління урболандшафтами. Місто є територією, де формуються і контролюються урболандшафти, а також здійснюється їх управління. Поділ урболандшафтів міста Суми на три типи (неконтрольовані, епізодично-контрольовані та контролювані) дає змогу відобразити позитивні і негативні наслідки управління урболандшафтами на території міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міське ландшафтознавство як напрямок у географії розглядався у працях В.В. Покшишевського, К.І. Геренчука, Ф.М. Мількова, С.М. Глазичева, Ф.В. Котлова, В.С. Жекуліна,

П.Г. Шищенка, А.Г. Ісаченка, О.Ю. Дмитрука, Ю.В. Яцентюка, А.Н. Рудика. О.О. Керничної. Теоретичною базою дослідження є класифікація запропонована Ю.В. Яцентюком.

Мета статті. Дослідити структуру урболандшафтів міста Суми з позиції їх управління і контролюваності.

Виклад основного матеріалу. З фізико-географічної погляду міська територія – це ділянка суходолу, зайнята міською забудовою й пов'язаними з нею інженерними і транспортними спорудами. Міським середовищем вважається сукупність природного і штучно створеного матеріального середовища, яка виникає внаслідок впливу урбанізаційних процесів на навколишнє середовище, у взаємодії з яким відбувається діяльність людини [1, с. 6].

Найперша ознака й наслідок існування міста – це перетворення навколошнього природного середовища. Міське середовище включає в себе природні та штучні компоненти, а також людей і їхні соціальні групи. Таким чином, міська територія (урболандшафт) являє собою складну природно-антропогенну систему, в якій динамічно взаємодіють три основні підсистеми: природна (природні ландшафтні компоненти та явища), технічна (міська забудова, транспортна, інженерно-промислова інфраструктура) і соціальна (населення). Під цим терміном ми розуміємо територіальну систему, яка складається з природних, техногенних і антропогенних компонентів, структура і функції якої обумовлені урбанізаційними процесами.

Неконтрольваний тип ландшафтів міста крім натуральних компонентів, містить у собі ті, що були докорінно змінені людиною. Вони і визначають особливості їх функціонування. Неконтрольовані урболандшафти не доглядаються людьми [3, с. 1]. Прикладами такого типу ландшафту в Сумах може бути річка Стрілка в районі вулиці Кругової. В цьому місці річка взагалі не контролюється людиною, заростає очеретом. А також до цього типу належить покинутий ставок на Басах, який поступово висихає.

Епізодично контролюваними ландшафтами міст є рекреаційні ділянки парків і берегів водойм, які постійно зазнають забруднення та на яких знищують рослинність [3, с. 2]. Звісно, ці ділянки міста знаходяться в кращому положенні ніж ті, що відносяться до попереднього типу, але той факт, що епізодично-контрольовані міські території час від часу прибирають і не дають занепасти повністю, лише поверхнево знімає проблему їх догляду та раціонального контролю.

Епізодично-контрольовані урболандшафти – це місця масового скупчення людей, тому вони зазнають значного антропогенного впливу, витримують ве-

личезне антропогенне навантаження і відповідно потребують повного контролю та раціонального керування. У Сумах до цього типу урболандшафтів належать береги річки Псел, територія навколо Голубих озер, озеро Чеха. Прибережні смуги всіх внутрішніх водойм у місті потребують постійних заходів щодо покращення їхнього санітарного стану. Береги водойм захаращаються відходами, і при опадах та піднятті рівня води сміття потрапляє у воду, що суттєво знижує якість водних ресурсів міста.

У контролюваних урболандшафтах людина повністю контролює змінені ландшафтні компоненти та деякі природні процеси. Контрольовані міські ландшафти представлені парками, скверами, ботанічними садами, городами [3, с. 2]. Контрольовані ландшафти мають естетичний вигляд, і тому несуть велике рекреаційне навантаження. У контролюваних урболандшафтах ландшафтні компоненти змінені таким чином, що людина своєю діяльністю змінила співвідношення предметів і явищ природи, завдяки чому ландшафт набув нової якості. У Сумах такими прикладами можуть слугувати ботанічний сад СумДПУ ім. А.С. Макаренка, сквер УАБС, міський парк ім. І. Кожедуба, міський парк ім. І.О. Асмолова, сквер “Дружба” та ін.

До структури зелених насаджень міста входять міські ліси, міські насадження загального, обмеженого та спеціального користування.

За даними управління Держкомзему, у місті Суми площа насаджень загального користування становить 624,279 га. Із загальної площині насаджень загального користування на парки міста припадає близько 150 га, сквери – 35,3 га, набережні річок і водойм – 59,8 га (рис.1).

Спостерігається тенденція до забудови вільних територій за рахунок скорочення зеленої зони міста, що обумовлює втрату земельних екологічно важливих резерватів міста та відсутність екологічного пріоритету в процесі містобудування. Тільки за 2009 рік зменшення площ зелених зон в м. Суми склало близько 10 га. Характерною і важливою особливістю озеленення м. Суми є виражена територіальна диференціація: поруч із щільно забудованими, насамперед, центральними районами міста, де озеленення достатнє, розташовані місця, де потреба в озелененні стоять надзвичайно гостро (9-12 мікрорайони) [2].

Ландшафти будуть змінюватися і надалі внаслідок економічного і культурного розвитку та інших чинників, однак ці зміни потрібно спрямувати так, щоб у кінцевому підсумку досягти сучасного якісного (оптимального) ландшафту. Сучасні урболандшафти повинні бути результатом екологічно обґрунтованого проектування, а не безсистемного розвитку.

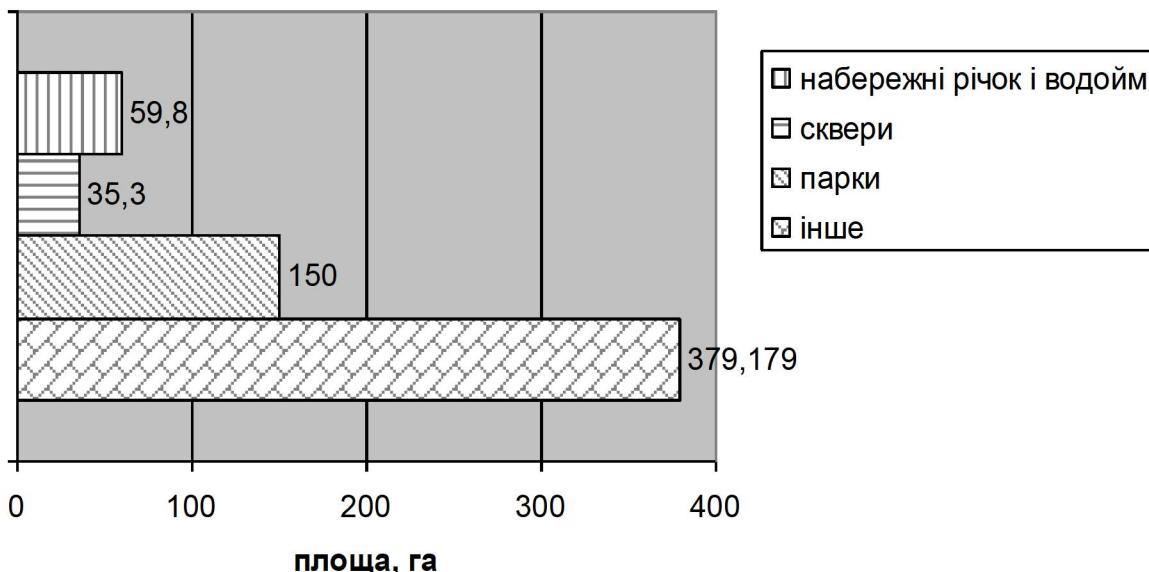

Рис. 1. Площа насаджень загального користування в місті Суми

Впровадження дієвого механізму управління міськими ландшафтами сприятиме переведенню природокористування на засади збалансованого розвитку, відновленню порушеніх ландшафтів, ощадливому використанню ландшафтного потенціалу, збереженню біо- та ландшафтного різноманіття, створенню сприятливих умов для життєдіяльності населення та забезпечення екологічної безпеки в цілому.

Забезпечення сталого розвитку промислових міст, таких як Суми, вбачається можливим лише за умови розробки та реалізації єдиного підходу до управління і контролю урболандшафтами.

Висновок. Таким чином, описана структура урболандшафтів дозволяє розглянути різні типи урболандшафтів у якості об'єктів контролю та управління. У Сумах наявні приклади всіх трьох типів. Беззаперечно, ті урболандшафти, які підпадають під тип епізодично-контрольованих та неконтрольованих мають привернути до себе увагу. Оскільки вони є саме тими об'єктами на яких потрібно здійснювати контроль і проводити раціональне управління.

Література

1. Дмитрук О.Ю. Ландшафтно-урбанізаційні системи України: Автореф. дис. ... докт. геогр. наук / О.Ю. Дмитрук. – К., 2005. – 10 с. 2. Програма охорони навколошнього середовища міста Суми на 2011-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.meria.sumy.ua> 3. Яцетюк Ю.В. структура та межі міських ландшафтів [Текст] / Ю. Яцентюк // Вісник Львівського ун-ту. – 2007. – №34. – С. 313-318.

Summary

O.Yu. Golub. The Structure of Urban landscapes of Sumy.

The structure of Sumy urban landscapes is investigated in the article from the position of their controllability and monitoring.